

PRELIVANJE KAPITALA IZ REALNOG U BANKARSKI SEKTOR SRBIJE U TRANZICIONOM PERIODU

Jugoslav Aničić¹, Marko Laketa², Svetlana Vukotić³

Sažetak: *Realni sektor privrede Srbije poslednjih par godina posluje u uslovima brojne nelikvidnosti i visoke zaduženosti koji dovode do daljeg pada zaposlenosti i konkurentnosti preduzeća. Na drugoj strani, u istom periodu, bankarski sektor ostvaruje konstantan rast neto prihoda od kamata, naknada i provizija. Ova kontradiktorna kretanja otvaraju neka suštinska pitanja ekonomskog sistema, a pre svega da u celom tranzicionom periodu traje proces prelivanja kapitala iz realnog ka bankarskom sektoru. U radu će biti analizirani odnosi realnog i bankarskog sektora, ostvareni rezultati u kriznom periodu, posledice ekonomske politike na razvoj ovih sektora, kao i predlog mera za prevazilaženje trenutnog stanja.*⁴

Ključne reči: *realni sektor, bankarski sistem, kamatne stope, rezultati poslovanja*

JEL klasifikacija: *E44, G21*

-
- 1 Docent, doktor ekonomskih nauka, Fakultet za preduzetnički biznis, e- mail: bilansaudit@open.telekom.rs,
 - 2 Docent, doktor ekonomskih nauka, Fakultet poslovne ekonomije, Banja Luka i Fakultet za preduzetnički biznis, Beograd, e- mail: prof. laketa@gmail.com
 - 3 Vanredni profesor, doktor ekonomskih nauka, Fakultet za preduzetnički biznis, e-mail:cecavukotic@gmail.com 1,2,3 Univerzitet Union-Nikola Tesla, Fakultet za preduzetnički biznis, Cara Dušana, 62-64, 11000 Beograd, Srbija
 - 4 Rad je rezultat istraživanja na projektu 47007/III Geografija Srbije-Nacionalna ekonomija, koji je odobren i finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

UVOD

Ekonomski sistemi koji omogućuju veću, jeftiniju i kvalitetniju proizvodnju materijalnih dobara i usluga oslanjaju se, po pravilu, na relativno slobodno tržište i privatnu svojину, kao dve neodvojive pretpostavke njihovog efikasnog funkcionisanja. To je nesumnjivo važan preduslov funkcionisanja takvih sistema, ali ujedno tek i početak njihove izgradnje. Odlučujuću ulogu u podizanju efikasnosti alokacije kapitala na svim nivoima ima izgradnja otvorenog i konkurentnom tržištu prilagođenog finansijskog sistema zemlje. To podrazumeva efikasno funkcionisanje finansijskih institucija, uvođenje velikog broja finansijskih instrumenata, temeljnu kadrovsku rekonstrukciju i inoviranje obrazovnih institucija, kao i promenu sveći širokih slojeva društva o pretpostavkama i modalitetima efikasnog upravljanja ograničenim finansijskim sredstvima.

Finansijski sistemi su krucijalni za alokaciju resursa u savremenoj privredi [Allen, Gale, 2001; 3]. Zadatak finansijskog sistema zemlje je da omogući optimalnu alokaciju finansijskih resursa i obezbedi povećanje opšte stope privrednog rasta. Poseban značaj finansijski sistem ima u zemljama u tranziciji u kojima zbog nerazvijenosti finansijskog tržišta banke imaju dominantnu ulogu u finansiranju privrede. Finansijski sistem Srbije je posle 2000-te godine potpuno otvoren za ulazak stranih banaka koje danas u ukupnom kapitalu sektora učestvuju sa 72 %. Vraćeno je poverenje u bankarski sistem pa je štednja stanovništva dostigla 7,5 mlrd evra. Medjutim, kamatne stope na kredite privredi i stanovništvu su mnogo veće nego u zemljama iz kojih te banke potiču. Jedan od uzročnika nezavidne situacije u kojoj se nalazi privreda Srbije sigurno je i bankarski sistem čiji je izgleda jedini motiv poslovanja maksimiranje sopstvenog profita na teret ostalih učesnika na finansijskom tržištu.

Cilj ovog rada je da utvrdi uticaj neadekvatne finansijske podrške bankarskog sektora razvoju privrede Srbije, kao jednog od ključnih uzročnika nezavidne pozicije realnog sektora i da ukaže na moguće mere i aktivnosti koje bi doprinele prevazilaženju trenutno neodrživog stanja.

MAKROEKONOMSKI AMBIJENT U TRANZICIONOM PERIODU

Ekonomska politika Srbije u tranzicionom periodu se bazirala na prekomernoj javnoj i ličnoj potrošnji, rastu spoljne zaduženosti i neefikasnoj privatizaciji što je dovelo do negativne promene privredne strukture naše zemlje. U periodu od 2001. do 2008. godine ostvarene stope rasta BDP su bile relativno visoke, ali sa nedovoljnim razvojem industrijskog sektora: najveći rast su ostvarile delatnosti usluga usko povezane sa velikim, a ekonomski neoprazdanim uvozom, dok je razvoj realnog sektora privrede

potpuno izostao. Poljoprivreda, industrija i građevinarstvo koji čine realni sektor su u privredi Srbije u katastrofalnom stanju [Kovačević, 2010; 114]. Zbog toga su se produkovale neravnoteže, kako unutrašnje, kroz odnos potrošnje i proizvodnje i štednje i investicija, tako i spoljne, preko spoljnotrgovinskog i platnobilansnog salda.

Privredni sistem Srbije karakteriše se strukturnom neusklađenošću, zaostalom tehnologijom, visokim troškovima proizvodnje, neefikasnošću, niskim nivoom investicija i nedovoljnim izvozom, što u uslovima ekonomske krize ima posebnu težinu. Brz privredni rast, koji je neophodan Srbiji, zahteva pre svega, velika investiciona ulaganja da bi se ubrzao privredni rast i smanjio zaostatak za razvijenim svetskim ekonomijama. Međutim, usled nestabilnosti i nepredvidivosti ekonomskih prilika u zemlji praćenih snažnim inflatornim pritiscima, slabosti privrede Srbije iz prethodnog perioda, dodatno su naglašene u vremenu ekonomske krize. To veoma jasno ilustruju podaci o poslovanju preduzeća tokom poslednjih par godina.

Posebno izraženi problemi srpske privrede, koji su u uslovima nestabilnog okruženja postali još akutniji, su hronična nelikvidnost preduzeća i poslovanje u zoni visoke zaduženosti. Mogućnosti pribavljanja novih, eksternih izvora finansiranja su ograničene i dodatno je potencirana osetljivost privredne strukture na nepovoljne faktore iz okruženja, pa je rešavanje pomenutih problema, u cilju stvaranja pretpostavki na kojima bi počivao održivi razvoj najveći ekonomski izazov u budućem periodu.

Makroekonomski uslovi poslovanja u Republici Srbiji poslednjih godina snažno su determinisani nasleđenom privrednom strukturom iz predtranzicionog perioda, ekonomskom politikom posle 2000. godine i posledicama svetske finansijske krize. To pokazuju i kretanja osnovnih makroekonomskih agregata u poslednje dve godine (Tabela 1).

Tabela 1: Osnovni makroekonomski pokazatelji

OPIS	2010	2009
BDP (u milionima dinara- stalne cene 2002. godina)	1.333.400	1.310.178
Stopa rasta BDP	1,8	-3,1
Industrijska proizvodnja	102,9	87,9
Stopa inflacije (cene na malo)	11,5	10,4
Izvoz	7.393,4	5.961,3
Uvoz	12.621,9	11.504,7
Spoljnotrgovinski deficit (u milionim evra)	5.228,5	5.543,4
Broj zaposlenih (u hiljadama)	1.771	1.857
Bruto zarade (u dinarima)	47.450	44.147

Izvor: Republički zavod za statistiku, Narodna banka Srbije, 2011.

Osnovne karakteristike privrednog sistema Srbije su:

- nepovoljna struktura društvenog bruto proizvoda u kome je dominantno učešće nerazmenljivog sektora dok je nivo učešća razmenljivog sektora (poljoprivreda, prerađivačka industrija, snabdevanje električnom energijom, gasom i dr.) daleko od razvojnih potreba,
- spoljnotrgovinski deficit je nedopustivo visok što ukazuje na izuzetno nisku konkurentnost domaćih preduzeća na međunarodnom tržištu,
- izuzetno visoka nezaposlenost, dvocifrena inflacija i niske realne zarade,
- ovakav poslovni ambijent, uz prisutne efekte finansijske krize uslovio je pojačanu opreznost stranih investitora, pa je smanjen i obim stranih direktnih investicija,
- izražena sektorska i teritorijalna koncentracija finansijskih performansi privrednih društava i visoka koncentracija kapitala u velikim privrednim društvima,
- sektorski raspored privrednih društava pokazuje da je preko dve trećine od ukupnog broja poslovalo u svega tri sektora: trgovina na veliko i malo 37,4%, prerađivačka industrija 19,0% i u sektoru stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti 10,9%. [Agencija za privredne registre, 2011; 5-6],
- istovremeno, regionalni dispariteti ukazuju na dugotrajno odsustvo razvojne regionalne politike, sa svim negativnim posledicama koje su došle do punog izražaja.

Hronična nelikvidnost privrednih subjekata i poslovanje u zoni visoke zaduženosti (Tabela 2.) nastavljeno je i u 2011. godini. Tako je, prema podacima Agencije za privredne registre, za prvih devet meseci 2011. godine osnovano 6.400 privrednih društava što je za 15% manje nego u istom periodu prethodne godine. Istovremeno, iz registra je obrisano čak 10.800 preduzeća, a u istom periodu prošle godine 5.347 preduzeća; na ovoliki porast broja ugašenih preduzeća značajno je uticao i automatski stečaj koji se primenjuje od sredine 2010. godine.

Tabela 2: Učešće preduzeća u spoljnom dugu Republike Srbije (iznos u milionima evra)

	2002	2008	2009	2010
Stanje spoljnog duga (A+B)	9.402,1	21.084,4	22.487,3	23.786,4
A) Dugoročni dug (1+2)	8.796,0	18.945,1	20.482,5	21.956,0
1. javni sektor	8.532,5	6.503,0	7.762,3	9.076,4
2. privatni sektor	263,6	12.442,1	12.720,3	12.879,6
2.1. banke	28,3	2.201,3	2.569,9	3.361,9
2.2. preduzeća	235,2	10.240,8	10.123,4	9.517,6
B) Kratkoročni dug (1+2)	606,1	2.143,3	2.004,8	1.830,4
1. javni sektor	95,9	17,7	1,5	-
2. Privatni sektor	510,2	2.156,6	2.003,3	1.830,4
2.1. banke	18,7	1.322,9	1.713,1	1.730,7
2.2. preduzeća	491,5	802,7	290,2	99,7

Izvor: Narodna banka Srbije, 2011.

Blizu polovine ukupnog spoljnog duga Srbije otpada na dug preduzeća. Podaci o visini zaduženosti preduzeća u kriznim godinama (2008-2010) pokazuju izuzetno veliki porast spoljne zaduženosti u odnosu na 2002. godinu (cca 40% ukupnog spoljnog duga otpada na preduzeća).

BANKARSKI SEKTOR NA FINANSISKOM TRŽIŠTU SRBIJE

Banke su najvažniji subjekt finansijskog tržišta i ukupnog sistema finansiranja privrede. U sistemu finansiranja privrede i države banke imaju dominantnu ulogu, bilo da se radi o direktnom kreditiranju preduzeća ili o indirektnom finansiranju preko finansijskih tržišta (hartija od vrednosti). Dobro organizovan finansijski i bankarski sistem, kao i njihovo efikasno funkcionisanje doprinosi sledećim procesima u privredi [Jeremić, Ivaniš, 2009; 100-101]:

- povećanju stope nacionalne štednje,
- bržoj koncentraciji i centralizaciji kapitala,
- većoj efikasnosti korišćenja nacionalne štednje,
- povećanju opšte stope prinosa na društveni kapital,
- većoj stabilnosti privrednih i finansijskih tokova,
- povećanju opšte stope privrednog rasta,
- većoj društvenoj kontroli novčanih i finansijskih tokova,
- optimalnoj alokaciji finansijskih resursa u procesu finansiranja privrednog razvoja.

Banke su osnovni nosilac finansiranja privrede, što je posebno izraženo u nerazvijenim privredama, u kojima ne postoji razvijeno finansijsko tržište pa, otuda u njima dominiraju bankarski krediti kao osnovni instrument finansiranja privrede. Naime, nerazvijeno tržište kapitala i nerazvijena finansijska infrastruktura determinišu da upravo bankarski krediti i depoziti imaju osnovnu ulogu u finansiranju privrede. S druge strane, u uslovima visoko razvijenih tržišnih privreda koje imaju razvijena finansijska tržišta sa veoma izgradjenom finansijskom infrastrukturom, učešće banaka u mobilizaciji i koncentraciji sredstava znatno je manje, jer njihovu ulogu u velikoj meri preuzimaju nebankarski finansijski posrednici [Jeremić, Ivaniš, 2009; 100-101].

U razvijenim tržišnim privredama finansijski sistem je izuzetno detaljno i sveobuhvatno regulisan. Država reguliše finansijska tržišta iz dva glavna razloga: da poveća dostupnost informacija investitorima i da obezbedi temeljan finansijski sistem [Mishkin, Eakins, 2011; 74]. Regulacija tog obima je iznikla iz potrebe izgradnje i održavanja poverenja subjekata suficitarnog i deficitarnog sektora (finansijskih transaktora) u sigurnost i ravnopravni tretman na finansijskim tržištima. Sigurnost je osnova funk-

cionisanja efikasnog finansijskog sistema, a efikasni finansijski sistem osnova dinamičnog i održivog privrednog razvoja. Država reguliše finansijski sistem u tri ključna domena od kojih zavisi poverenje u finansijska tržišta i finansijske institucije: kontrola ravnopravne dostupnosti bitnih informacija, kontrola poslovanja finansijskih institucija i kontrola monetarne politike [Šoškić, Živković, 2009; 23].

Bankarski sistem Srbije čine 33 banke sa 29.644 zaposlenih lica. Ukupna neto aktiva banaka iznosi 2.538 mlrd dinara, a ukupan kapital iznosi 535 mlrd dinara. Od ukupnog broja banaka, u vlasništvu stranih lica nalazi se 21 banka, a u vlasništvu domaćih lica 12 banaka, od čega osam u vlasništvu države kao većinskog ili najvećeg pojedinačnog akcionara i četiri u vlasništvu privatnih lica. Domaće banke u vlasništvu države i privatnih lica na kraju septembra 2011. godine učestvuju sa 15 % u dobitku sektora, sa 27 % u ukupnoj aktivi, sa 28 % u ukupnom kapitalu i sa 30 % u broju zaposlenih [Narodna banka Srbije, 2011; 3].

Karakteristika bankarskog sistema u Srbiji je, pored izuzetno visokih kamatnih stopa i nizak nivo regulacije, odnosno zaštite korisnika finansijskih usluga sa mogućnostima jednostranog menjanja uslova kreditiranja od strane banaka. Opredelenje poslovnih banaka da u kriznom periodu posluju sa niskim nivoom plasmana i visokim kamatama proizvodi izuzetno velike negativne efekte na privredu. Postavlja se pitanje opravdanosti postojanja banaka koje drže štednju i depozite privrede i stanovništva, a pod izgovorom visokog rizika ne plasiraju novac u privredu. Interes privrede (i građana) Srbije nije da banke drže novac na računima u inostranstvu i u državnim obveznicama, već da finansiraju razvojne projekte domaćih preduzeća.

U Srbiji se veoma često čuju tvrdnje zvaničnika da je bankarski sistem „siguran, pouzdan i stabilan“, a pri tome se sasvim u drugi plan stavljaju efekti poslovne politika banaka na razvoj privrede (i standard stanovništva). O razvijenosti finansijskog sistema govore i podaci Svetskog ekonomskog foruma (Tabela 3.) iz kojih vidimo da se vremenom pozicija Srbije pogoršava što se, u krajnjoj liniji, odražava na izuzetno nisko mesto u pogledu kvaliteta strukture izvoza (136 mesto od 142 zemlje). Bankarski sistem mora biti u funkciji razvoja privrede Srbije i podizanja konkurentnosti preduzeća a ne u funkciji sopstvenog maksimiranja profita.

Tabela 3: Mesta Srbije na rang listama pokazatelja konkurentnosti u periodu 2008-2011. godine

	2008. (od 131 zemlje)	2009. (od 133 zemlje)	2010. (od 139 zemalja)	2011. (od 142 zemlje)
Razvijenost finansijskog tržišta	89	92	94	96
Razvijenost biznisa	100	102	125	130
Nacionalna stopa štednje	125	123	131	103
Stepen monopolizacije tržišta	131	131	138	139
Kvalitet strukture izvoza	110	111	133	136

Izvor: The World economic Forum, The Global Competitiveness Report (za 2008/2009., za 2009/2010., za 2010/2011., i za 2011/2012.)

Izrazita dominacija bankarskog sektora na finansijskom tržištu Srbije posledica je vođenja pogošne ekonomske i monetarne politike u tranzicionom periodu.

Pre svega, u Srbiji ne postoji državna razvojna banka čiji su pokušaji formiranja propadali u više navrata. Profesionalno i nepolitički vođena razvojna banka bi pripremala i realizovala dugoročne razvojne projekte, a ministarstva i Vlada bi zadržala ingerencije u definisanju strategije i politike razvoja. Tako bi se objedinili razvojni naponi koji su danas rasuti u nekoliko ministarstava, agencija i fondova, eliminisalo diskreciono odlučivanje, smanjila administracija i produbio nedovoljno razvijeni finansijski sistem.

Zakonom o bankama iz 2005. godine su ukinute mikrofinansijske organizacije koje su u mnogim razvijenim ekonomijama odličan pratilac razvoja malih preduzeća i preduzetništva, zbog svoje operativnosti i fleksibilnosti. U većini zemalja u tranziciji postoje samo univerzalne banke, koje su ujedno osnovni akumulatori kratkoročno i dugoročno slobodnih novčanih sredstava i osnovni kreditori. Fondovi (penzijsko i socijalno osiguranje, fond za razvoj i dr.) nemaju značajniju ulogu u kreditiranju privrede, a štedionice i štedno-kreditne zadruge se tek pojavljuju. Tržište novca se organizuje za banke, a na berzama je promet izrazito mali zbog nedovoljne ponude akcija i obveznica privrede i banaka.

Na drugoj strani, zbog ekonomske krize se nisu razvili investicioni fondovi i druge finansijske institucije, pa je bankarskom sektoru omogućeno da diktira uslove finansiranja, namećući izuzetno visoke kamatne stope i druge troškove odobravanja kredita, nepovoljne uslove i rokove kreditiranja, hipotekarna osiguranja kredita i sl.

Narodna banka Srbije mora da iskoristi sve raspoložive instrumente (stopa obaveznih rezervi, referentna kamatna stopa i dr.) i utiče na poslovne banke da smanje kamatne stope i prateće troškove kreditiranja, kao i da zadrže nivo kredita u skladu

sa razvojnim potrebama srpske privrede. Cilj poslovnih banaka u ovom kriznom periodu ne sme biti samo maksimiranje profita, već svoju poslovnu politiku moraju prilagoditi aktuelnom stanju i doprineti očuvanju privrede na način kako se to radi u zemljama EU i drugim razvijenim ekonomijama.

TRANZICIONI REZULTATI REALNOG I BANKARSKOG SEKTORA

Već treću godinu uzastopno privreda Srbije ostvaruje negativan neto finansijski rezultat i to: 2008. godine 43.507 miliona dinara, 2009. godine čak 102.203 miliona, dok u 2010. godini iznosi 89.698 miliona dinara. Osnovni uzroci takvih rezultata su ogromna dugovanja države prema privredi, monopolski položaj velikih trgovinskih lanaca, kartelski položaj bankarskog sektora, slaba zaštita poverilaca i sporo rešavanje privrednih sporova, velika fiskalna zahvatanja na republičkom i lokalnom nivou, izostanak dugo najavljivane sveobuhvatne reforme propisa (SRP), i dr.

Tabela 4: Rezultati poslovanja privrednih društava u 2010. godini u milionima dinara

OPIS	2010		2009	
	Iznos	Broj preduzeća	Iznos	Broj preduzeća
1. Neto dobitak	316.548	51.963	282.906	52.917
2. Neto gubitak	406.246	31.787	385.109	32.592
Negativan neto finans. rezultat	89.698		102.203	

Izvor: Agencija za privredne registre, Saopštenje o rezultatima poslovanja privrede u Republici Srbiji ostvarenim u 2010. godini

U takvom poslovnom ambijentu i sa nasleđenim problemima nisu ni mogli biti ostvareni bolji poslovni rezultati, a ne mogu se ni u budućnosti očekivati značajniji pomoci bez nove ekonomske politike, razvojno i izvozno orijentisane, sa akcentom na realni sektor. Podaci Tabele 4. pokazuju da je čak 31.787 privrednih društava poslovalo sa gubitkom u 2010. godini, a taj broj je prethodne godine bio i veći. U tekućoj poslovnoj godini privredni ambijent nije značajnije poboljššan, pa je i dalje akutan problem visoke nelikvidnosti i zaduženosti privrednih subjekata.

Karakteristično je da su privredna društva u periodu 2008-2010. godine ostvarila pozitivan poslovni rezultat (poslovni prihodi su veći od poslovnih rashoda), ali je ukupni rezultat negativan što je posledica izuzetno visokih finansijskih rashoda, prvenstveno kamata. Tako, na primer, finansijski rashodi u 2010. godini iznose 524.981 milion dinara, što čini čak 7,3% ukupnih rashoda, dok je učešće finansijskih rashoda u ukupnim rashodima u 2009. godini bilo 6,5%. Takođe, u 2010. godini su finansijski rashodi u odnosu na 2009. godinu porasli za čitavih 105.797 miliona dinara, što čini rast od 25,24% [Agencija za privredne registre, 2011; 8-11].

Posledica ostvarenih rezultata u kriznom periodu je i veoma nepovoljna struktura izvora finansiranja privrednih društava na kraju 2010. godine (Tabela 5). Učešće sopstvenih izvora finansiranja je svega 40%, dok su ostali izvori pozajmljeni, od čega su kratkoročni čak 41% usled čega će problem nelikvidnosti i u budućem periodu biti veoma izražen.

Tabela 5: Izvori sredstava privrednih društava na dan 31.12.2010. godine u 000 dinara

OPIS	Iznos	Učešće (%)
1. Kapital	4.104.395.712	39,83
2. Dugoročna rezervisanja	81.736.325	0,79
3. Dugoročne obaveze	1.848.920.502	17,94
4. Kratkoročne obaveze	4.215.666.662	40,92
5. Odložene poreske obaveze	52.256.439	0,51
Ukupno	10.302.975.640	100,00

Izvor: Agencija za privredne registre, Saopštenje o rezultatima poslovanja privrede u Republici Srbiji ostvarenim u 2010. godini

Nasuprot navedenim rezultatima privrede u bankarskom sektoru je sasvim drugačija situacija. Tako na primer, ukupan dobitak pre oporezivanja bankarskog sektora Srbije za prvih devet meseci 2011. godine iznosi 25,1 mlrd dinara i povećan je čak za 21,2% u odnosu na isti period prošle godine [Narodna banka Srbije, 2011; 31-35].

Najveći uticaj na povećanje dobitka banaka imali su:

- povećanje neto prihoda od kamata za 9,1 mlrd dinara (11,4%) u poredjenju sa prethodnom godinom;
- povećanje neto naknada i provizija za 1,9 mlrd dinara (7,8 %) u odnosu na isti period prethodne godine.

U celom kriznom periodu 2008-2011. godine bankarski sektor beleži visoke stope rasta prihoda od kamata i prihoda od naknada i provizija (Tabela 6.), a da pri tome obim kredita privredi u prva tri tromesečja 2011. godine povećava za simboličnih 0,3 %. Isto tako, ukupna bilansna aktiva sektora u 2011. godini je povećana samo 0,2 %, dok prihodi od kamata i provizija rastu po stopi od 11,4 % odnosno 7,8 %.

Da li bankarski sektor formira cene svojih usluga isključivo prema potrebama ostvarenja sopstvenog profita?

Cene finansijskih usluga u Srbiji su već godinama medju najvišim u Evropi. Kamatne marže (razlika izmedju aktivnih i pasivnih kamatnih stopa) se poslednjih godina kreću u rasponu od 6 do 7,7 %, a u 2011. marža je simbolično niža i iznosi 5,9%.

Takav nivo marži nijedna ekonomija ne može izdržati, pogotovo ne ekonomija koja je efektivno u recesiji.

Tabela 6: Stope rasta za odabrane kategorije bilansa stanja i uspeha (u %)

	2008.	2009.	2010.	30.09/2011.
Bilans uspeha (medjugodišnje stope rasta)				
Neto prihod od kamata	53,3	5,6	7,8	11,4
Neto prihod od naknada i provizija	11,0	3,1	4,4	7,8
Dobitak pre oporezivanja	49,3	(42,4)	26,8	21,2
Bilans stanja (medjugodišnje stope rasta)				
Ukupna bilansna aktiva	13,6	21,6	17,3	0,2
Ukupna kreditna aktivnost sektora	-	24,4	31,8	3,0
Privreda	-	18,7	24,8	0,3
Stanovništvo	-	8,4	26,9	3,2
Javni sektor	-	580,2	77,5	4,6
Ukupan bilansni kapital	27,9	6,5	11,3	7,5

Izvor: Narodna banka Srbije, Sektor za kontrolu poslovanja banaka – Izveštaj za III tromesečje 2011. godine

U 2011. godini je nastavljen već decenijski trend preliivanja kapitala preduzeća, države i građana u korist finansijskog sektora. Samo se time može objasniti fenomen da bankarski sektor cveta, dok svi oko njega venu. U poslovnom ambijentu u kome najveći deo privrede i građana jedva preživljava, rezultati bankarskog sektora zbušnjaju, a time otvaraju neka suštinska pitanja vezana za domaći ekonomski sistem. Dok su kamatne stope svetskih valuta u stalnom padu i nalaze se na najnižem nivou u poslednjih nekoliko decenija, u Srbiji je trend suprotan. Kada svetske kamatne stope padaju, srpske banke podižu svoje marže i time nadoknadjuju pad baznih (euribor, libor) stopa, naravno na teret domaće privrede i stanovništva. Visoke kamatne stope su i magnet za špekulativni kapital čiji je interes maksimiranje sopstvenog profita, a ne razvoj privrede Srbije.

Osim cena finansijskih usluga banke uživaju i druge pogodnosti u našem ekonomskom sistemu. Kroz sistem kamatnog subvencionisanja bankama je omogućeno da uvećavaju svoju dobit i održavaju visoke kamate, a na teret budžeta. Narodna banka Srbije (NBS) takodje, obezbeđuje bankama visoke prihode preko mehanizma repo operacija. Rastući budžetski deficit se takodje finansira iz kredita domaćih poslovnih banaka, pa na taj način država na tržištu novca konkuriše privredi i svojom tražnjom podiže visinu kamatnih stopa. Osim toga, kroz neshvatljive poreske pogodnosti banke plaćaju najmanje efektivne poreze u Evropi, naravno, opet na štetu budžeta. Stopa poreza na profit bankarskog sektora je 10 odsto, za razliku od Hrvatske i drugih zemalja u okruženju gde je i do 20% (Tabela 7).

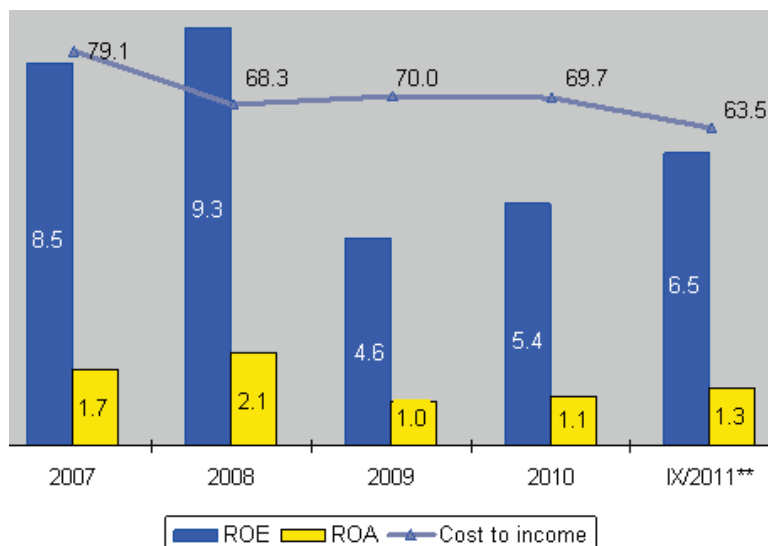
Tabela 7: Pokazatelji profitabilnosti bankarskog sektora Srbije

	2009.	2010.	30.09.2011
Prosečna ponderisana aktivna kamatna stopa	11,6 %	10,3 %	10,3 %
Prosečna ponderisana pasivna kamatna stopa	4,9 %	4,2 %	4,5 %
Spread	6,7 %	6,1 %	5,9 %
NIM (% prosečne kamatonosne aktive)	6,9 %	6,2 %	6,1 %
NIMA (% prosečne ukupne aktive)	5,1 %	4,6 %	4,7 %
Neto prihodi od kamata/operativni rashodi	108,8 %	110,3 %	122,0 %
Neto prihodi od kamata i naknada/operativni rashodi	143,0 %	143,7 %	157,4 %
Cost to Income	70,0 %	69,7 %	63,5 %
Return of Equity ROE	4,6 %	5,4 %	6,5 %
Return of Assets ROA	1,0 %	1,1 %	1,3 %
Leverage (ROE / ROA)	4,5	5,0	4,9

Izvor: Narodna banka Srbije, Sektor za kontrolu poslovanja banaka – Izveštaj za III tromesečje 2011. godine

U uredjenim ekonomijama stopa bankarske dobiti je približno jednaka stopi industrijskog i trgovačkog profita, dok je u ekonomiji Srbije neuporedivo veća. U takvoj ekonomskoj neravnoteži i vladavini finansijskog monopola privreda odumire i postaje sve zavisnija od tuđeg kapitala, što banke koriste da jačaju svoj uticaj i ostvaruju ekstra dobit preko visokih cena svojih usluga. Osim toga, ostvarena dobit se ne reinvestira u srpsku privredu, što za posledicu ima još veću zavisnost realnog sektora od bankarskog sistema i prei nastavku daljeg preliivanja kapitala u banke.

Grafikon 1: ROA, ROE, cost-to-income bankarskog sektora 2007-IX/2011 (u %)

Izvor: Narodna banka Srbije, Sektor za kontrolu poslovanja banaka – Izveštaj za III tromesečje 2011. godine

Ovakvi odnosi realnog i finansijskog sektora su posledica nedostatka državne strategije i adekvatne makroekonomske politike. Bankarski sistem mora postati najvažniji činilac društvenog razvoja i poslovati u interesu privrede i građana, a ne u cilju maksimiranja sopstvenog profita na teret ostalih učesnika na finansijskom tržištu.

ZAKLJUČAK

Bankarski sektor Srbije u tranzicionom periodu nije na adekvatan način doprineo opštem privrednom rastu što je posebno ogoljeno poslednjih par godina, od početka svetske ekonomske krize. Pokazatelji finansijskih rezultata realnog sektora privrede su neuporedivo slabiji od rezultata bankarskog sektora i takav trend se nastavlja i u budućnosti. Posledice takvog odnosa ova dva sektora su dalje prelivanje kapitala iz realnog u bankarski sektor što će u krajnjoj liniji uzrokovati dalji pad konkurentnosti privrede Srbije i pad standarda stanovništva.

Ekonomska politika mora uticati na promenu postojećih odnosa finansijskog i realnog sektora jer se privredni razvoj Srbije ne može ostvariti pod uslovima neopravdano visokih kamatnih stopa i pratećih troškova kreditiranja. Isto tako, kreditni potencijal bankarskog sektora mora biti prvenstveno usmeren ka privredi, jer samo nove investicije mogu dovesti do izlaska iz sadašnje stagnacije. Time bi se zaustavio očigledan pad preduzetničkog duha u našoj zemlji, smanjio broj nelikvidnih preduzeća i zaustavio odliv mozgova u inostranstvo što ima nesagledive dugoročne posledice na opšti razvoj društva.

Mere za poboljšanje sadašnje situacije na polju finansijskog sektora su formiranje nacionalne razvojne banke koja bi, profesionalno i nepolitički vodjena, dovela do pojačane konkurencije na strani ponude finansijskog kapitala i time, nužno do smanjenja kamatnih stopa. Razvojna banka bi primarno bila orijentisana na dugoročno finansiranje infrastrukturnih projekata koje privatni kreditori ne finansiraju u potrebnoj meri. Isti efekat bi imalo i uvođenje mikrofinansijskih organizacija koje bi posebno bile značajne za finansiranje sektora malih preduzeća i preduzetnika. Osim bankarstva, potrebno je razvijati i alternativne sisteme finansijskog posredovanja sa osnovnim ciljem da se poveća ponuda finansijskih izvora sektoru privrede i smanje troškovi njegovog finansiranja.

BIBLIOGRAFIJA

- Agencija za privredne registre. (2011). Izveštaj o poslovanju privrednih društava za 2010. Godinu. Beograd.
- Allen, F., Gale, D. (2001). *Comparing Financial Systems*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London. England,.
- Bodie, Z., Merton, R. (2001). *Finance*, edition francaise dirigee par C. Thibierge, Pearson Education, France.
- Djukić, Dj. (2007). *Upravljanje rizicima i kapitalom u bankama*. Beogradska berza, Beograd.
- Ekonomski institut. (2011). Bilten „Makroekonomske analize i trendovi“, više brojeva, Beograd.
- Fabozzi, F.J. Modigliani, F. Jones, F.J. Ferri, M.G. (2002). *Foundations of financial markets and institutions*, Pearson Education International.
- Jeremić, Lj., Ivaniš, M. (2009). *Osnovi finansija*. Univerzitet Singidunum. Beograd.
- Komazec, S., Živković, A., Ristić, Ž. (2000). *Poslovna politika banaka*. Ekonomski fakultet. Beograd.
- Kovačević, M. (2010). Dimenzije i uzroci dramatičnog stanja realnog sektora privrede Srbije. *Ekonomski vidic*. godina XV, broj 2. (str. 113-132). Ivanjica.
- Krstić, B. (2004). *Bankarski menadžment*. Ekonomski fakultet. Niš.
- Mishkin, F. (2006). *Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta*. (prevod), Data Status. Beograd.
- Mishkin, F., Eakins, S. (2011). *Financial Markets and Institutions*. Global Edition. seventh edition. Pearson. England.
- Narodna banka Srbije. (2011). – *Izveštaj za III tromesečje 2011. godine*. Beograd.
- Narodna banka Srbije. (2011). *Analiza duga Republike Srbije*. Beograd.
- Republički zavod za razvoj. (2010). *Izveštaj o razvoju Srbije 2009*. Beograd.
- Šoškić, D., Živković, B. (2009). *Finansijska tržišta i institucije*, CID Ekonomski fakultet. Beograd
- The World economic Forum (2012). *The Global Competitiveness Report*. (2008/2009., 2009/2010., 2010/2011., 2011/2012.).
- www.economist.com (2012). (pristupljeno sajtu u martu, 2012).
- www.emportal.rs (2012). (pristupljeno sajtu u martu 2012).

FINANCIAL SYSTEM OF SERBIA IN THE FUNCTION OF REAL SECTOR DEVELOPMENT

Jugoslav Aničić⁵, Marko Laketa⁶, Svetlana Vukotić⁷

Abstract: *In the last couple of years the real sector of the Serbian economy has been operating in the conditions of constant illiquidity and high level of indebtedness leading to further unemployment and decrease in competitiveness. On the other hand, in the same period, the banking sector has been achieving a steady growth in net interest income, fees and commissions. Such contradictory trends have opened some significant and fundamental issues regarding the economic system, primarily the fact that the entire period of transition is characterized by transfer of capital from the real into the banking sector. The study deals with the relation between real and banking sector, the results achieved in the period of crisis, the consequences of the economic policies on these sectors development and also provides suggestions meant for overcoming the current situation.*

Key words: *real sector, banking system, interest rates, business results*

JEL classification: *E44, G21*

5 Docent, Doctor of Economics, Faculty of Entrepreneurial Business, Belgrade, Serbia, bilansaudit@open.telekom.rs,

6 Docent, Doctor of Economics, Faculty of Business Economics, Banja Luka, and Faculty of Entrepreneurial Business, Belgrade, Serbia, e-mail: prof.laketa@gmail.com

7 Associate Professor, Doctor of Economics, Faculty of Entrepreneurial Business, Belgrade, Serbia, e-mail: cecavukotic@gmail.com